

Om ræsonnerede kataloger med og uden kunstnere

En lille vidensarkæologisk undersøgelse

HANS DAM CHRISTENSEN

Artiklen sætter fokus på en række ræsonnerede kataloger fra 1730'erne og frem til omkring 1840. Først præsenteres eksempler på det, der i litteraturen udpeges som de "oprindelige" kataloger med hele eller dele af en enkelt kunstners œuvre i centrum. Dernæst følger en præsentation af varianter fra perioden, der anvender betegnelsen "catalogue raisonné", men som ikke kun handler om enkelte kunstners œuvre og heller ikke nødvendigvis kunst. I en vidensarkæologisk optik foretages en mindre "udgravning" af diskursen om ræsonnerede kataloger for at give den moderne forståelse flere facetter.

Ældre og moderne ræsonnerede kataloger

Et moderne ræsonneret katalog defineres typisk som et katalog, hvor hele eller dele af en enkelt kunstners œuvre belyses. I Getty Research Institutes *Art & Architecture Thesaurus Online* defineres det eksempelvis som "Fuldstændig, systematisk opstilling af alle kendte værker af en enkelt kunstner, der giver omfattende information, inklusive proveniens, om hvert værk."¹ Denne definition genfindes hos *Catalogue Raisonné Scholars Association*, der blev oprettet i 1993 med tilknytning til den overvejende amerikanske *College Art Association*. I et "catalogue raisonné" undersøges således mere præcist "en enkelt kunstners værk med henblik på at etablere en troværdig liste af autentiske værker, deres kronologi og historie (typisk med proveniens, bibliografi og udstillingshistorie)".² En tilsvarende definition findes hos den lidt yngre *International Catalogue Raisonné Association*. På foreningens hjemmeside kan man under titlen "What is a catalogue raisonné" desuden læse: "Formålet med et catalogue raisonné er at dokumentere alle værker af en given kunstner. Næsten alle – lige fra kunstnerne selv til kunsthandlere,

kuratorer og forskere samt, ikke mindst, lægfolk – som ønsker at vide næsten lige meget hvad om en specifik kunstners øuvre, skulle kunne være i stand til at finde det i et catalogue raisonné.”³ Disse opfattelser understøttes af *International Foundation for Art Researchs* database over ræsonnerede kataloger. Basen startede i 2008 og indeholder i dag mere end 4.000 publicerede ræsonnerede kataloger og 350 kataloger under forberedelse; i alt tæller basen 3.000 kunstnere. Her kan man i ordlisten om betegnelsen “catalogue raisonné” læse: “Anvendes i IFARs database som henvisning til udførlig, begrundet og systematisk dokumentation af alle en kunstners værker – øvret – inden for et specifikt medium (f.eks. maleri, skulptur, grafik), der kendes på det tidspunkt, kataloget forberedes.”⁴ Som vi skal se om lidt, genfindes beslægtede definitioner hos en række forfattere.

På dansk bruges ofte betegnelsen “det ræsonnerede katalog”, men som det fremgår af ovennævnte titler og citater, anvendes den franske betegnelse “catalogue raisonné” gerne. Denne variant er fremherskende på ikke blot engelsk, men mange sprog, selv om *Art & Architecture Thesaurus* tilbyder nationale varianter. Den franske tilbøjelighed kan skyldes flere forhold, bl.a. at fransk var, ja, *lingua franca* i den periode, hvor det moderne ræsonnerede katalog tog form.

Men hvornår og hvordan tog det form? Selv om katalogtypen sjældent teoretiseres, er dens historie fortalt før, om end altid i en kortfattet udgave og derudover ofte i en snæver optik. Brugen af “prolegomena” i titlen på et af de måske mest præcise bidrag til det ræsonnerede katalogs historie antyder det første forhold (Roesler-Friedenthal, 2004). Den snævre optik kommer til udtryk, når eksempler på det ræsonnerede katalogs oprindelse fra midten af 1700-tallet og 100 år frem typisk har en kunstner i centrum. Sådan har det ikke altid været. Derfor fokuserer nærværende artikel mere – men ikke udelukkende – på, hvordan betegnelsen “catalogue raisonné” anvendes i samme periode om kataloger i en anden udformning eller med et andet indhold, f.eks. som et ræsonneret katalog over konkylrier og andet godt fra havet. Denne artikel anvender derfor betegnelsen “det moderne ræsonnerede katalog” om kataloger, der omhandler én kunstner og hele eller dele af vedkommendes værk, jf. ovennævnte definitioner, fordi ikke alle kataloger, der tidligere brugte betegnelsen “catalogue raisonné”, nødvendigvis havde dette fokus.

Moderne ræsonnerede katalogers dominerende fokus på en enkelt kunstner skal heller ikke overskygge, at betegnelsen fortsat anvendes om andre typer af kataloger. Den bruges bl.a. om samlingskataloger, f.eks. *Fransk kunst på Ordrupgaard: Ræsonneret katalog over samlingen af malerier, skulpturer, pasteller, tegninger og grafik* (Fonsmark, 2011) og *Playing cards in the Victoria and Albert Museum*, der beskrives som: "Oversigt og catalogue raisonné over samlingen af spillekort i Victoria and Albert Museum, London, der løber fra det 15. til det 20. århundrede og indeholder adskillige eksempler på tarotkort" (Hamilton, 1988). Dette eksempel befinder sig uden for kunsthistoriens traditionelle genstandsområde, men beskriver stadig en specifik museumssamling. Dette forhold behøver dog ikke at være afgørende, når man ser på eksempelvis *Le décor de théâtre à l'époque romantique: Catalogue raisonné des décors de la Comédie Française, 1799-1848* (Daniels og Razgonnikoff, 2003); i dette katalog behandles først og fremmest et emne, *Comédie Françaises* teaterscenografi, med bidrag fra to samlinger.

I det følgende vil der blive sat fokus på en række ræsonnerede kataloger, deriblandt et par danske, fra 1730'erne og frem til omkring 1840. Først præsenterer artiklen kataloger, som i litteraturen beskrives som det moderne ræsonnerede katalogs "oprindelse". Dernæst følger eksempler, der i perioden betegnes ræsonnerede kataloger, men som ikke kun handler om enkelte kunstners øvres og heller ikke nødvendigvis kunst. I en diskret videnskabelig optik kan man sige, at artiklen foretager en mindre "udgravning" af diskursen om ræsonnerede kataloger for at give den fremherskende moderne forståelse flere facetter. Betegnelsen "videnskabelig" refererer til Michel Foucaults *L'archéologie de savoir* (1969), som er meget mere kompleks end anvendelsen i det følgende. I forbindelse med moderne ræsonnerede kataloger er det dog relevant at bemærke, at Foucault forholder sig kritisk til forestillingen om, at et øuvre kan afgrænses blot nogenlunde stringent (Foucault, 1969, pp. 34-35).

I forhold til dette temanummers overskrift skal desuden tilføjes, at denne titel tages bogstaveligt: I dag er stort set alle de ældre kataloger, der omtales i det følgende, nemlig blevet digitalt tilgængelige, hvor de tidligere kun var for de få.⁵ Selv om den følgende analyse i store træk også kunne være foretaget ved hjælp af en række fysiske biblioteksbesøg på tværs af

Europa, og som sådan kun berører en egentlig digital humaniora-tilgang ganske svagt, skal det bemærkes, at tilgængeligheden til katalogerne som digitaliseret kulturarv har gjort arbejdet med nærværende artikel mindre kompliceret.

Det ræsonnerede katalogs “oprindelse”

Den tyske kunsthistoriker Antoinette Friedenthal betegner perioden frem til omkring 1800 som det ræsonnerede katalogs “Frühgeschichte”. I en nutidig forstand er kunstnermonografier, kunstnerbiografier samt ræsonnerede kataloger og værkfortegnelser genrer, der fletter sig ind i hinanden (Roesler-Friedenthal, 2004, p. 118), og Friedenthal kommer i bl.a. sin “prolegomena” omkring forskellige ræsonnerede kataloger, som identificeres ved hjælp af den moderne forståelse af katalogtypen, dvs. som et katalog over en enkelt kunstners værk eller dele heraf. Den amerikanske kunsthandler Michael Findlay, der også har et historisk fokus, karakteriserer katalogformen på samme måde (Findlay, 2004, p. 55), hvorimod Koen Bulckens (2015), i dag tilknyttet Koninklijk Museum voor Schone Kunsten i Antwerpen, ikke definerer genren direkte, men forfatterens eksempler handler om kataloger over enkelte kunstners værker, og de tre forfatteres bud på genrens oprindelse er næsten sammenfaldende.

Det første katalog om en enkelt kunstners værk, der indeholder betegnelsen, er franske Édme-François Gersaints i omkreds lille (et højformat på cirka 16,5 x 10 cm – også kaldet *octodecimo*), men mere end 300 siders kompakte publikation over Rembrandts grafiske værk med den fulde, oversatte titel: *Ræsonneret katalog over alle de værker, som udgør Rembrandts Œuvre, sammensat af afdøde Hr. Gersaint og opdateret med nødvendige tilføjelser af de Herrer Helle & Glomy* (Gersaint, 1751). London-kunsthandleren John Smiths ottebindsværk med den originale engelske serietitel *A Catalogue Raisonné of the Works of the Most Eminent Dutch, Flemish and French Painters* (1829-1837), der følges af et supplementbind i 1842, udpeges som det værk, hvor betegnelsen “catalogue raisonné” første gang anvendes om individuelle maleres værker.⁶ Smiths titel hentyder formentlig til Giorgio Vasaris *Vite de' più eccellenti pittori, scultori e architetti*, der lidt senere, omkring 1850, første gang udgives på engelsk som *Lives of the Most*

Eminent Italian Painters, Sculptors, and Architects (Vasari, 1851). Friedenthal, Findlay og Bulckens er desuden enige om, at Johann David Passavants tyske tobindsværk *Rafaël von Urbino und sein Vater Giovanni Santi* (1839), oprindeligt bestående af biografi (knap 600 sider) og katalog (mere end 700 sider), cirka i formatet 22,5 × 13,5 cm, er det første væsentlige skridt på vej mod det moderne videnskabelige katalog, selv om betegnelsen “catalogue raisonné” ikke anvendes i titlen.

Ser man nærmere på de tre udgivelser, er katalogdelen hos Passavant (1787-1861) systematisk opdelt i først en kommenteret kronologisk fortegnelse over Rafaels malerier med referencer til litteratur, forlæg, kopier mm., dernæst en del om tegninger ordnet efter samlingernes geografiske placering samt, afslutningsvis, en mindre del om kobberstik efter Rafaels malede og tegnede værk. Den konsekvente systematik opløser sig dog lidt ved nærmere eftersyn af de enkelte katalogposter, idet forfatteren ikke er lige præcis ved hvert værk med hensyn til eksempelvis mål og materialer.⁷ John Smiths (1781-1855) lidt ældre bindstærke værk indeholder ikke på samme måde litteraturreferencer, men leverer, selv om mange værker kun kendes gennem reproduktioner og medhjælperes beskrivelser, mere systematisk oplysninger om mål, materialer og proveniens. Derudover indeholder hans kataloger frem til det sjette bind i 1835 priser på og til dels vurderinger af værker i såvel private som offentlige samlinger.⁸ På grund af kritik, bl.a. af den engelske optik på priser og vurderinger, blev disse i de efterfølgende bind skåret ned til primært at omfatte værker i offentlige samlinger (Friedenthal, 2013, pp. 9-10). Den fulde gennemgående titel på Smiths bind opsamler præcist formålet: ... *i hvilket er inkluderet en kort biografisk note, med en uddybende beskrivelse af deres væsentligste værker; en bemærkning om de priser, som billederne er blevet solgt til ved offentlige salg på kontinentet og i England; en henvisning til gallerier og private samlinger, hvor en stor del er tilgængelige; og navnene på de kunstnere, af hvem de er blevet stukket; hertil er tilført en kort bemærkning om efterfølgere og efterlignere af mestrene fra de ovennævnte skoler* (f.eks. Smith, 1833, u.s.; Smith 1835, u.s.). I litteraturen antydes ofte, at især Smiths manglende arkivstudier – selv om han rejste meget – og hans brug af priser og vurderinger gennem tiden har bidraget til at sætte spørgsmålstegn ved kvaliteten af hans arbejde i sammenligning med

Passavants katalog (f.eks. Bulckens, 2015, p. 108; Roesler-Friedenthal, 2004, p. 120; Friedenthal, 2013).

Gersaint (1694-1750), som var kunst- og antikvitetsforhandler (Bulckens, 2015, p. 104),⁹ er ikke som Smith så eksplicit omkring de enkelte værkers prissættelse, men hans Rembrandt-katalog fra 1751 sigter på samme måde mod at hjælpe købere på kunstmarkedet, hvilket adresseres i redaktørerne Helle og Glomys forord (Helle og Glomy, 1751, p. vi). Som Friedenthal også peger på, redegør de to redaktører i det hele taget for kunstmarkedets behov for sådanne kataloger, herunder oplysninger om tilskrivninger og tryktilstande. Argumentet er, at det ræsonnerede katalog først og fremmest opstår i forbindelse med tidens kunsthandel, hvor især grafiske tryk blev handlet. De var lettilgængelige, og oplagene muliggjorde, at flere kunne samle på den samme kunstners værker; disse købere fik i stigende grad behov for kvalificeret viden om værkerne (Roesler-Friedenthal, 2004, p. 110). Baggrunden for Rembrandt-kataloget er derfor, at efterspørgslen på denne kunstners grafiske værk var særlig stor, men også andre kunstnere var i vælten. De to redaktører nævner eksempelvis, at Gersaint, som døde inden udgivelsen af kataloget, forberedte et katalog om grafikeren Cornelis Visscher (1629-1658) (Helle og Glomy, 1751, p. vii).

Gersaints Rembrandt-katalog indledes med 12 siders levnedsbeskrivelse, som følges af over 400 ikke-illustrerede katalogposter. Overordnet set er disse ikke kronologisk opstillet, men – typisk for perioden (Friedenthal, 2012, p. 725) – opdelt efter emner a la “Portrætter af Rembrandt, eller hoveder, der ligner ham”, “Emner fra Det Gamle Testamente”, “Landskaber” osv. Kataloget afsluttes med sektioner om tvivlsomme eller falske værker, der er tilskrevet Rembrandt, emner og portrætter, som er raderet efter kunstneren, samt væsentlige værker af hans elever.¹⁰ De enkelte katalogposter består af en beskrivelse af det pågældende tryks emne og mål og suppleres med eventuelle bemærkninger om forskelle mellem trykstadier, sjældenhed samt transskription af inskriptioner, hvis sådanne optræder. Som det fremgår af katalogets titel, har de to redaktører desuden suppleret eller kommenteret afdøde Gersaints tekster, hvis de har fundet det nødvendigt.¹¹

Selv om Rembrandt-kataloget sammen med John Smiths og Passavants værker på forskellig måde fremhæves som banebrydende, var det imidlertid ikke første gang, Gersaint udgav et ræsonneret katalog.

Auktions- og salgskataloger og andre ræsonnerede kataloger

Friedenthal nævner, at Gersaint allerede i 1744 forfatter et andet “catalogue raisonné”, nemlig – med den oversatte titel – *Ræsonneret katalog over forskellige kuriositeter i afdøde Hr. Quentin de Lorangere’s samling bestående af originale malerier af de bedste mestre fra Flandern; en meget talrig samling af tegninger og tryk fra alle skoler; adskillige atlasser og kort; en mængde topografiske stykker, & udvalgte konkylier* (Roesler-Friedenthal, 2004, p. 122; Gersaint, 1744). I forhold til det moderne ræsonnerede katalog er forståelsen af katalogformen, som det fremgår af titlen, tilsyneladende bredere. I en nutidig forstand er der mest tale om et auktionskatalog over afdøde Louis Quentin de Lorangères (cirka 1678-1743) samling af kunst- og naturhistoriske genstande, men så simpelt er det alligevel ikke, og det er derfor, Friedenthal nævner det: Kataloget indeholder også en omfattende kommenteret gennemgang af en grafikers øuvre, nemlig den franske Jacques Callot (cirka 1592-1635).

Det ældre 1744-katalog er fysisk på størrelse med Rembrandt-kataloget. Det vil sige kompakt og i dette tilfælde med omkring små tusinde genstande over cirka 400 sider, idet mange enkeltgenstande ikke beskrives lige så indgående som de enkelte Rembrandt-tryk. Kataloget består dog ikke udelukkende af enkeltposter. Undervejs findes længere afsnit om eksempelvis samlingens repræsentation af skoler inden for maleriets europæiske historie, grafiske tryk og deres betydning for tilegnelse af kunst samt korte levnedbeskrivelser til udvalgte kunstnere. Under kapiteltitlen “Œuvre af tryk af forskellige mestre” gemmer sig det knap 80 sider lange ræsonnerede katalog over Callots øuvre. Det indledes igen med en kort levnedbeskrivelse, en gennemgang af tryk i den afdøde Quentin de Lorangères samling suppleret med værker af kunstneren i andre samlinger, der *ikke* er til salg (Gersaint, 1744, pp. 49-127). Ligesom med Rembrandt-kataloget informeres læseren om de enkelte tryks emne, tilstand og sjældenhed.

Hvor Gersaint fremhæves som den første, der anvender betegnelsen “catalogue raisonné” om en kunstners værk, i 1751, dækker betegnelsen i 1744 hele det ældre Quentin de Lorangère-katalog. I perioden mellem de to kataloger udgiver Gersaint eksempelvis også et auktionskatalog med den til dansk oversatte titel *Ræsonneret katalog over smykker, porcelæn, bronze, lakarbejder, smagfulde lysekroner af bjergkrystal og porcelænslam-*

per & andre interessante møbler eller sammenstillinger; malerier, tegninger, tryk, konkylieer og andre kuriositeter fra arven efter Hr. Angran, Vicomte de Fonspertuis (Gersaint, 1748). Dette katalog er en systematisk og kommenteret redegørelse for de i titlen opdeltede grupper af genstande, der undervejs suppleres med uddybende tekst. Mellem blokke af katalogposter fortælles eksempelvis porcelænets historie og teknikker (Gersaint, 1748, pp. 14-50), og undervejs i posterne kommer nærmere beskrivelser af udvalgte genstande, især hvis der er tale om kopier efter andre genstande, eller hvis de, ifølge Gersaint, har en særlig æstetisk betydning. Det nævnes gerne, hvis eksempelvis en maler er kendt, og katalogposter uddybes eventuelt med en kort karakteristik af kunstneren (f.eks. Gersaint, 1748, pp. 167-168). Rækkefølgen af kunstværker synes dog lidt vilkårlig, bl.a. fordi værker af den samme kunstner ikke nødvendigvis optræder efter hinanden.¹² Kataloget afsluttes med en knap 50 siders fortsættelse til den tidligere nævnte tekstdel om porcelænets historie i katalogets begyndelse (Gersaint, 1748, pp. i-xlviii), hvilket giver et samlet sidetal på cirka 350 sider med over 600 ikke-illustrerede numre. For Gersaint er hele kataloget således igen "ræsonneret".

Denne udvidede forståelse af det ræsonnerede katalog er Friedenthal opmærksom på, når hun taler om genrens tidlige historie og andetsteds bemærker, at i løbet af det 18. århundrede blev "... den sammensatte term 'catalogue raisonne' ofte anvendt som betegnelse for et katalog, som var lavet med henblik på salg, især auktionskataloger" (Roesler-Friedenthal, 2004, p. 112). Friedenthal (2012, p. 723) bemærker også kort, at allerede i 1736 udgav Gersaint sit første ræsonnerede katalog, nemlig (på dansk) *Ræsonneret katalog over konkylieer, insekter, havplanter og andre kuriositeter fra naturen* (Gersaint, 1736); dette er et salgskatalog over kunsthandlerens egen samling af naturhistoriske genstande. Igen er det ikke udelukkende en oplistning af poster. Kataloget indledes med en næsten 30 sider lang tekst om "Generelle betragtninger om konkylieer", der følges af 16 siders redegørelse over væsentlige naturhistoriske samlinger i Frankrig og Holland samt endnu 16 siders kommenteret litteraturliste (Gersaint, 1736, pp. 1-61). På de efterfølgende 100 sider følger en ligeledes kommenteret salgsliste på knap 600 poster, der systematisk beskriver Gersaints skabe, skuffer og hylder med naturhistoriske genstande, f.eks. som nr. 104 på 5. hyld: "En helt utrolig smuk og stor fugleedderkop fra Surinam", der hævdes at være

i perfekt tilstand; efterfølgende beskrives arten og dens farlighed over halvanden side (Gersaint, 1736, pp. 155-156).

Som det fremgår, kan et ræsonneret katalog i denne periode ikke uden videre defineres som et katalog med hele eller dele af en enkelt kunstners *œuvre* i centrum. Det er selvfølgelig fristende at spørge, om Gersaint havde en idiosynkratisk brug af betegnelsen “*catalogue raisonné*”? Men så enkelt er det ikke. Gersaint skelner tilsyneladende mellem typer af kataloger. I 1737, året efter det førnævnte ræsonnerede katalog over naturhistoriske genstande, udgav han salgskataloget *Katalog over en betragtelig samling af kuriositeter inden for forskellige kategorier* (Gersaint, 1737), der fortrinsvis tæller grafiske tryk samt en mindre del naturhistoriske genstande. Selv om antallet af poster er over 700, er kataloget med dets under 65 sider spinkelt. Der findes et par tekster om opdelingen af kataloget og introduktion til dele af samlingen (Gersaint, 1737, pp. i-v og pp. 37-42), men næsten ingen genstande er kommenterede og slet ikke i større omfang. Derfor betitles det formentlig heller ikke et ræsonneret katalog.

Men hvorfor anvendes adjektivet “*raisonné*” i forbindelse med “*catalogue*”? I Rembrandt-kataloget nævner redaktørerne indledningsvis, at der er tale om et “*catalogue exacte*” (Helle og Glomy, 1751, p. vi), og der henvises til tidligere fortegnelser, som ikke har været korrekte og desuden uden tilstrækkelig detaljegråd og dokumentation. Hverken her eller i de andre kataloger finder man dog en begrundelse for anvendelsen af betegnelsen “*catalogue raisonné*”. Det antyder en almindelig brug af adjektivet, som kan bekræftes i tredjeudgaven af *Dictionnaire de l'Académie française* fra 1740, hvor “*Raisonné, ée*” bl.a. kan bruges som “en begrundet anmodning” og “en begrundet aftale”, og hvor der også tales om en “*Arithmétique raisonnée*” og en “*Grammaire raisonnée*”. Med sidstnævnte eksempel kan tænkes på Port-Royal-skolens *Grammaire générale et raisonnée*, der blev udgivet 80 år tidligere (Arnauld og Lancelot, 1660). Friedenthal peger på den nogenlunde samtidige anvendelse af “*raisonné*” i titlen på Diderot og d'Alemberts store franske encyklopædi, *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* (1751-1780) (Friedenthal, 2012, p. 723).

I perioden kan man derudover møde betegnelsen “*catalogue raisonné*” anvendt inden for andre felter, f.eks. J.B.F. Carrères *Ræsonneret katalog over værker, der er publiceret om kildevand generelt og især i Frankrig* (1785) og

Charles Nordiers *Entomologisk bibliografi, eller, Ræsonneret katalog over værker relateret til entomologi og insekter: med kritiske noter og en redegørelse for metoder* (1800). I disse kataloger er der, som hos Gersaint, sammenfattende forklaringer og redegørelser for genstande (her fortrinsvis litteratur) indsat i en form for systematik. I førstnævnte tilfælde er der bl.a. mere end 400 siders kommenteret bibliografi om kildevand og termiske bade kategoriseret i forhold til deres geografiske lokalisering i Frankrig. Inden for det videnskabelige felt, som Nordiers katalog repræsenterer, findes flere ræsonnerede kataloger både før og senere, f.eks. *Ræsonneret eller systematisk katalog over slægten af insekter betegnet Coleoptera* (Voet, 1766) og *Ræsonnerede kataloger over den entomologiske fauna i Congo* (Schouteden, 1909) samt et sted – med lidt god vilje – imellem Carrère og Nordier, *Ræsonneret katalog over mineraler fra Morbihan, der følger katalogerne over bløddyr og fugle osv. allerede offentliggjort i regi af Société Polymathique du Morbihan* (de Lemur, 1883). Disse nævnes for at pointere, at det langt fra kun er auktions- og salgskataloger, som bærer betegnelsen “ræsonneret katalog”.

Det er nærliggende at udlede, at Gersaint opfattede “catalogue raisonné” som et begrundet katalog, hvor grupper af genstande kunne beskrives systematisk (historisk, teknisk, geografisk, biografisk mm.) og desuden uddybes med overbliksskabende tekster. Friedenthal (2012) citerer en samtidig anmeldelse af Gersaints 1744-katalog over de Lorangeres samling, der fremhæver, at der ikke blot er tale om et tørt og sterilt salgskatalog, men noget, der er:

... nysgerrighedsvækkende, informativ, varieret & interessant, ikke udelukkende for dem, der endnu ikke er indviet i mysterierne omkring disse kuriositeter, men endda også for kendere, der allerede i lang tid har været fortrolige med dem. Det er et nyt værk af sin art, lavet med en masse systematik, klarhed og følelse, hvilket gør det nødvendigt for alle dem, der har smag for og kærlighed til malerkunsten, tegnekunsten og gravurekunsten (Friedenthal, 2012, p. 724).

Et fyrsteligt samlingskatalog

Som det er antydnet med ovennævnte eksempler, er anvendelsen af betegnelsen “catalogue raisonné” bredere end både Gersaints salgs- og auktionskataloger og de moderne ræsonnerede kataloger. Den anvendes dog også

tidligt om det, man i dag kan betegne kunsthistoriske samlingskataloger. I 1778 udkom det første officielle (og fransksprogede) samlingskatalog over den daværende kurfyrstelige malerisamling i Düsseldorf. Forsidens oversatte titel er *Det kurfyrstelige galleri i Düsseldorf eller et ræsonneret og illustreret katalog over dets malerier: I hvilket man får et præcist kendskab til denne berømte samling og dens sale ved hjælp af detaljerede beskrivelser & en suite på 30 plancher, der indeholder 365 småtryk, redigeret og graveret efter de samme malerier af Chretien de Mechel, Deres Klareste Højhed Kurfyrstens gravør & medlem af adskillige akademier. Det er et værk sammensat på en ny måde af Nicolas de Pigage fra Skt. Luca Akademiet i Rom, associeret medlem af det tilsvarende for arkitektur i Paris, førstearkitekt og generaldirektør for H.K. Kurfyrstens bygninger og haver (Pigage, 1778).*

Titlen henviser til et både ræsonneret og illustreret katalog, og, ikke mindst, at kataloget af Pigage (1723-1796) og de Mechel (1737-1817) tilbyder kendskab til samlingen såvel som dens fysiske sale. I Schellenberg (2019) betegnes udgivelsen som “en forløber for det illustrerede samlingskatalog i den tysk-talende verden”, og forfatteren tilføjer: “Pigage og Mechel syntes at være bevidste om, at de skabte en helt ny form for litterær genstand, der, med selve titlens henvisning til deres projekt som en kreativ nyskabelse, ifølge dem selv var skrevet ‘dans un gout nouveau’” (Schellenberg, 2019, p. 38).

Det er, som man kan se af de forrige eksempler, ikke den systematiske annotering af værker, men selve blandingsformen af tekst og illustrationer, der er ny. Kataloget, i et aflangt format på cirka 29 x 37 cm, er et omfattende tobindsværk på omkring 300 sider opdelt i et tekstbind og et mindre bind med de nævnte 30 plancher. I det første fyldige bind beskrives over 300 værker i seks kapitler dækkende samlingens fem sale samt en sidste del med mindre værker placeret i de fem sales vindueskarme. Denne opdeling skyldes, at det andet binds plancher fortrinsvis består af illustrationer af salenes vægge med værker på som en slags moderne *thumbnails* (jf. titlens “365 småtryk”), hvor kunstnernavnet suppleret med et registreringsnummer på hvert enkelt værks ramme som en slags metadata henviser til placeringen i tekstkataloget.

Udover at dokumentere den i dag opløste samlings ophængning fra anden halvdel af det 18. århundrede og desuden dengang fungere som en slags erindringsbilleder, hvis man havde besøgt samlingen, har kataloget en

overordnet visuel systematik, der i generelle vendinger forklares i katalogets forord. Det indledes nemlig med en facadetegning af bygningen, som samlingen befinder sig i, og en grundplan over de fem sale (planche B-C), som indrammer de 26 vægplancher (inklusive fire plancher med værker, der hænger i vindueskarmene); de mindre værker i vindueskarmene er placeret på fiktive vægge sorteret som eksempelvis “Malerier placeret i vindueskarmene i de fem sale. Landskaber samlet”.

I forordet forklares katalogposternes systematik også mere detaljeret:

I rubrikken til hver beskrivelse ser man 1. Maleriets nummer sådan som det er skrevet på trykket & den planche hvorpå dette befinder sig; 2. Maleriets emne; 3. Malerens navn på fransk og fødelandets sprog; 4. Materialet hvorpå maleriet er malet & mål i franske fod & tommer, som er taget inden for rammen; 5. Og endelig figurernes proportioner i forhold til naturen (Pigage, 1778, p. xi).

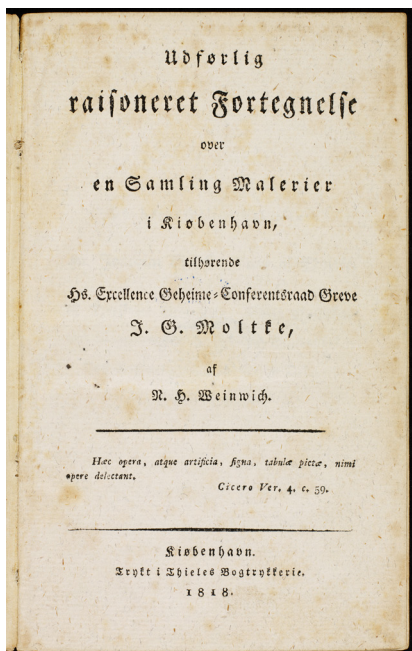
Derefter følger en karakteristik af det enkelte værk, som – understreges det – er oplevet ved selvsyn. Oftest afsluttes katalogposterne desuden med bemærkninger om inskription, signatur eller monogram (der også gengives grafisk). I enkelte tilfælde er der bemærkninger om værkets status i forhold til andre værker samt også disses placering, f.eks. “Dette er originalskitsen til det store maleri, som befinder sig i Prinsen af Lichtensteins samling i Wien” (Pigage, 1778, no. 251). Der er også, men sjældent, bemærkninger om værkets proveniens eller det, der ligner. Et eksempel er, når det bemærkes, at “Prins Frédéric des Deux-Ponts, Generalfeltmarskal for Kejsersinde, Dronning Marie Thérèse, erhvervede sig værket i Wien, 1761, for sin svoger, den Udvalgte Kurfyrste Charles Théodore; & den Udvalgte K.H.K. ønskede at udsmykke sit galleri i Düsseldorf med det.” (Pigage, 1778, no. 289). I modsætning til ovennævnte bevidst anlagte systematik optræder ingen af disse sidste kommentarer konsekvent. I det afsluttende alfabetiske navneregister findes til gengæld systematisk oplysninger om kunstnernes fødested samt fødsels- og dødsår. På mange måder ligner tekstkatalogets informationer og systematik generelt et moderne katalogs, selv om proveniens og bibliografi generelt mangler, og vel især pkt. 5 om de afbildede figurers forhold til naturlig størrelse i dag kan synes anakronistisk; en sådan karakteristik af enkeltværker findes også i eksempelvis Passavants Rafael-katalog (f.eks. Passavant, 1839, p. 43).

Et par tidlige danske ræsonnerede kataloger

Düsseldorf-kataloget er i høj grad udtryk for, at en samling, som er permanent, kan gengives med en begrundet systematik i både et visuelt og tekstligt format; i dag er samlinger dog sjældent så permanente, at de visuelt kan afbildes på denne måde i et analogt medie. Der er hverken tale om et auktionskatalog eller et moderne ræsonneret katalog, men det, som kan betegnes en slags forløber for et nutidigt museums-katalog, nemlig i bund og grund en beskrivelse af en samling. I en dansk sammenhæng kan man som tidlige eksempler på kataloger over sådanne privatsamlinger med anvendelse af det "ræsonnerede" i titlen, men uden Düsseldorf-katalogets illustrationer, møde både *Raisonnéret Catalog over Konsul West's Samling af Malerier med Indledning samt Liste over Haandtegninger, Figurer, Kobberstik og trykte Værker Samlingen tilhørende* fra 1807 med samleren Hans West (1758-1811) selv som forfatter, og den lidt yngre *Udførlig raisonnéret Fortegnelse over en Samling Malerier i Kiøbenhavn, tilhørende Hs. Excellence Geheime-Conferensraad Greve J.G. Moltke* (1818), forfattet af N.H. Weinwich (1755-1829).

Weinwichs katalog er med sine cirka 150 sider i såkaldt *octavo*-format det mindste af de to (Ill. 1). Over en indledende håndfuld sider understreges bl.a. vigtigheden af Moltkes samling for forædling af kunstmagen, og især forsikres læseren om forfatterens kompetencer som kunstkender, idet han har forelæst om kunstteori i forbindelse med varetagelsen af samlingen siden dens åbning for offentligheden i 1804 (Weinwich, 1818, u.s.; Svenningesen, 2015, p. 203). Herefter følger 150 katalogposter af forskellig længde, som alle indledes med titel, kunstnernavn, materiale og størrelse. Selve tekststykkerne består typisk af en beskrivelse, som i varierende grad suppleres med oplysninger og spekulationer om tilskrivning, forlæg og oprindelig placering samt forekomst i tidligere kataloger. Afslutningsvis bemærkes kort, at ikke alle værker fra den udstillede samling er med i kataloget; de kan bl.a. være beskadigede, af for ringe værdi eller så nye, at "deres endelige Dom endnu svæver for Tidens Domstol" (Weinwich, 1818, p. 152).

Wests ældre katalog er med sine over 380 sider mere omfattende (Ill. 2). Kataloget dækker forfatterens samling af 166 malerier, en hel del tegninger og kobberstik, en længere litteraturliste med især andre kataloger, et afsluttende register over kunstnere samt, ikke mindst, allerførst en 75

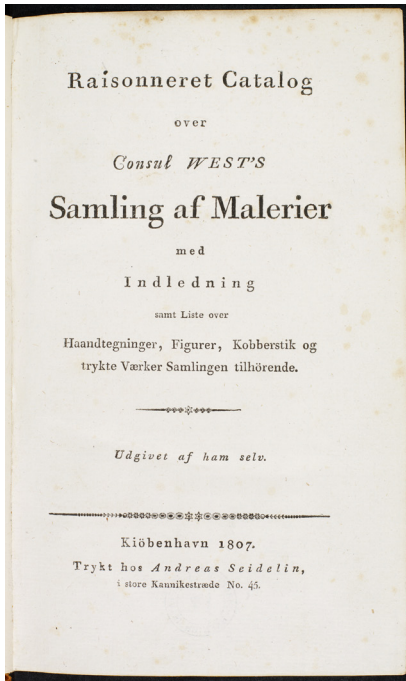

ILL. 1

Forsiden til N. H. Weinwich: *Udførlig raisoneret Fortegnelse over en Samling Malerier i Kiøbenhavn, tilhørende Greve J. G. Moltke* (1818). Det Kgl. Bibliotek

Weinwichs fortegnelse dækker Moltkes malerisamling, som fra 1804 blev offentligt tilgængelig i København i lejede lokaler i Thotts Palæ på hjørnet af Kongens Nytorv og Bredgade, dvs. i den nuværende franske ambassade meget tæt på Kunstakademiet. Samlingen havde været placeret her siden 1794, hvor den blev flyttet fra det daværende Moltkes Palæ, der var blevet købt til Christian VII efter Christianborgs brand samme år.

sider lang indledning (West, 1807). Selve katalogdelen er geografisk opdelt i den hollandske, flamske og italienske skole (sidstnævnte med geografiske underopdelinger) samt de mindre spanske og franske skoler, der også er placeret under den italienske skole; værkdelen afsluttes med håndtegninger, kobberstik og figurer. Den typiske katalogpost indeholder på mange måder de samme informationer som Weinwichs katalog, men med to tilføjelser. Den ene er citater, ofte lange citater fra Wests største autoritet, J.B.P. Le Bruns trebindsværk *Galerie des peintres flamands, hollandais et allemands, ouvrage enchiri de 201 plancher* (1792-96), der “fortiener høilig at anbefales, sikkerlig det meest classiske af sit slags i Europa” (West, 1807, p. 372). Den anden tilføjelse er – også hjulpet af Le Brun – den samme, som man senere møder hos John Smith, nemlig købs- og salgspriser samt anslåede vurderinger, gerne på beslægtede værker. Undervejs i indledningen vejleder West endda om, hvordan de forskellige købspriser i fremmede valutaer (“Livres”, “Louis’or”, “Gylden” og “Guinea”) skal “veksles” til danske rigsdalere (West, 1807, p. lxxiv).

ILL. 2

Forsiden til Hans West: *Raisonnéret Catalog over Consul West's Samling af Malerier med Indledning samt Liste over Haandtegninger, Figurer, Kobberstik og trykte Værker Samlingen tilhørende* (1807). Det Kgl. Bibliotek

I København blev Wests samling fra 1805 og i en årrække frem udstillet i "det røde Palæ paa Hjørnet af Frederiksholms Kanal og Ny Kongensgade (Frederiksholms Kanal 244, nuværende Nr. 24)" (Breitenstein 1955, p. 172). Mere præcist er Frederiksholms Kanal nr. 24, og det i perioden 1806-1859 anvendte matrikulære husnummer 244 i Vester Kvarter, den del af bygningen, der i dag huser Johan Borups Højskole.

Hvor Weinwicks katalog først og fremmest har fokus på samlingen, vil West mere end blot at levere et samlingskatalog, hvilket den lange indledning antyder. For det første argumenterer forfatteren for, at den danske stat mangler en tilgængelig kunstsamling, der kan forbedre kunstmagen generelt, men også bruges til at adspredde borgeren på en nyttig måde, så han ikke drages ud i "andre Adspredelser, der ere lige skadelige for hans Husholdning, som for hans Helbred og fölgelig for Staten" (West, 1807, p. v). For det andet gør West sig overvejelser om indflydelsen af "Skiönheden" og "Sieldenheden" på et kunstværks prissættelse. Hans pointe er, at sidstnævnte i stigende grad får betydning, og han påpeger bl.a., at kunstværker allerede i forvejen er steget "til hundrede Fold, for andre til tusende", og at efterspørgslen vil stige i forhold til udbuddet, f.eks. når "... et Nordamerica er staaet frem, som snart vil anvende sin overflödige National-velstand paa Kunster og Forædling, så vil gode, originale Kunstarbeider stedse stige i lige Forhold ..." (West, 1807, p. xi). For det tredje argumenterer West for kvaliteten af sin egen samling. Det sker bl.a. ved at introducere til de

forskellige skoler, kataloget er opdelt efter, herunder en nærmere gennemgang af kunstteoretiske principper under præsentationen af den italienske skole, “der bleve Mönsteret for alle de övrige” (West, 1807, p. xxii). På denne baggrund slutter han – også i sammenligning med førnævnte kurfyrstelige samling i Düsseldorf –, at “jeg smigrer mig med, at faa private Cabineter skal i Almindelighed indeholde et bedre Valg, saavel i Henseende til Skolerne, som til Mestrene” (West, p. xli). Denne konklusion underbygges tillige af dels forfatterens ifølge ham selv grundige studier, dels samlingens mange besøgende, da West virkede som konsul i Bruxelles (Svenningsen, 2015, p. 205); særlige besøgende hjalp ham nemlig i tvivlstilfælde. Det var således “ei alene af Landenes mangfoldige Kiendere og Kunstelskere, men ogsaa af reisende Kunstnere og Malerihandlere, ved hvis Domme og Grundsætninger jeg hentede det Lys og den Vished, som jeg andensteds ikke lettelig kunde erholde bedre” (West, 1807, pp. xlviii-xlix). Endelig skitserer West for det fjerde mere præcist tingenes tilstand i Danmark, når det kommer til offentlig adgang til billedkunst, herunder også adgang til private samlinger som Moltkes. For sit eget vedkommende har West haft åben adgang til sin samling fem dage om ugen i halvandet år, som “jeg vilde ønske mig Helbred og bedre Leilighed at kunne fortsætte ...” (West, 1807, p. llxxiii).

I 1807 havde West en lang karriere bag sig som bl.a. rektor ved Det vestindiske skoleinstitut i Christiansted på St. Croix 1788-1799 og i perioden 1803-05 som konsul i Bruxelles. Det var i sidstnævnte periode, at han erhvervede sig sin store samling, som efter hjemkomsten til København var tilgængelig i løbet af ugen i Wests hjem ved Frederiksholms Kanal. Efter samlingen havde været tæt på at blive solgt til russiske Zar Alexander I i 1808, blev den i 1809 erhvervet af danske Frederik VI til en tilsyneladende betydelig lavere pris end vurderet, men med krav om, at den fortsat skulle være offentlig tilgængelig (Svenningsen, 2015, p. 207). Selv om flere værker fra samlingen i dag har fået status som “kopi efter”, udgør andre værker vigtige hjørnesteen i SMKs nuværende samling af ældre udenlandsk kunst.

I Wests lange indledning argumenteres for, at der mangler en offentlig kunstsamling, der som et socialt mål kunne hæve dannelsen og – så undersåten ikke adspredt sig på en måde, som er til fare for hans helbred – sikre produktionskræfterne, at der er en reel trussel om stigende priser på kunst, samt at kvaliteten af hans egen samling er solid. Kataloget er desuden

udgivet kort før, Wests salgstanker bliver offentlige. Han vidste, at der var en interesse for offentlig adgang til kunstsamlinger, og at Moltkes samling tidligere havde været forsøgt solgt uden held (Svenningsen, 2015, p. 202). Man kan derfor med god grund antyde, at hans samlingskatalog tjener flere formål, oplysende om kunst og samlingsindhold såvel som kommercielle.

Konklusion

Selv om nyere definitioner af “catalogue raisonné” i skyggen af kunsthistoriens diskurser og praksisser begrænser det til at handle om hele eller dele af en kunstners oeuvre – og denne type uden tvivl er dominerende i dag – dokumenterer nærværende artikel, at ræsonnerede kataloger findes i flere varianter. Det er muligt at finde ræsonnerede kataloger om stenarter i Bretagnes Morbihan, kilder og termiske bade i hele Frankrig, insekter i fransktalende dele af Afrika, konkylier og naturhistorie generelt samt, i øvrigt, lidt af hvert. Katalogerne findes som auktionskataloger, offentlige og private samlingskataloger, ræsonnerede bibliografier over videnskabelige discipliner og fagfelter mm. Katalogerne kan indeholde introduktioner og oversigter, og de enkelte katalogposter er som regel begrundede og systematisk opbyggede.

Når det gælder kunsthistoriens (og det, der ligner) ræsonnerede kataloger, viser det forrige, at der er en stærk sammenhæng mellem katalog og marked allerede i de tidlige eksempler. Ikke mindst Friedenthal er opmærksom på dette forhold, og hun argumenterer ligefrem for en i tidens løb stigende tabuisering af katalogets betydning som en vigtig søjle i etableringen af kunsthistorie som en selvstændig disciplin på grund af dette økonomiske tilhørsforhold (Friedenthal, 2013, p. 19; Friedenthals artikel i dette nummer). Tabuiseringen kan for så vidt gå begge veje, når den også inkluderer en fornægtelse af de markedsmæssige implikationer i forbindelse med etableringen af en kunstners oeuvre eller en samlings indhold; forbindelsen mellem moderne ræsonnerede kataloger og kunstmarkedet er tæt, uanset om katalogforfatteren ønsker det eller ej (se også Hejlskov Larsens forord i dette temanummer).

Dog er især katalogets medvirken til at etablere kunsthistorien som selvstændigt fagfelt værd at gentage. Når Gersaint fortæller om Rembrandts eller andre kunstneres levned, diskuterer trykstadier eller introducerer

til porcelænets historie og teknik, når der i hans og andres kataloger er mulighed for at lære at skelne eller diskutere forholdet mellem hollandske, flamske, franske, tyske og italienske malerskoler, når nogle kunstnere fremhæves frem for andre, eller når de samme kataloger eller endnu andre kataloger introducerer til kunstteoretiske problemstillinger, så er der tale om formidling af kunsthistorisk viden. Det er viden, der ikke nødvendigvis var tilgængelig eller kun svært tilgængelig andre steder i perioden, som West også bemærker. I katalogerne kompileres eller ligefrem produceres ny viden, der giver dem en anden status end blot at være eksempelvis auktionskataloger i en moderne forstand.

Inden for ét historiesyn kan man med andre ord hævde, at katalogerne er brikker i en kortlægning af kunstens historie. Selv om der nok er blevet leveret bidrag til kunstens makrohistorie tidligere og samtidigt inden for andre genrer, så er det eksempelvis først fra 1840'erne og frem, at det kunsthistoriske oversigtsværk, den tyske *allgemeine kunstgeschichte*, i stigende grad defineres som en selvstændig genre (Karlholm, 1996). Før dette tidspunkt findes ikke så samlende fortællinger om kunstens historie. Derfor er de ræsonnerede kataloger fra midten af 1700-tallet og 100 år frem også byggesten til denne historie. I dag er fortællingerne om kunstens historie naturligvis skrevet og omskrevet mange gange, så i sammenligning med de ældre kunsthistoriske kataloger er de moderne ræsonnerede kataloger typisk nok mest spørgsmål om mikrohistoriske justeringer, f.eks. som spørgsmål om et værk falder inden for eller uden for en kunstners oeuvre.

Denne artikel bekender sig som nævnt til en vidensarkæologisk optik. Derfor er der med de moderne ræsonnerede kataloger ikke kun tale om bidrag til kunstens historie, men også etablering af diskursive formati-
oner, som er med til at instituere kunsthistorien som selvstændig diskurs og praksis. Det er eksempelvis diskurser om originalitet og autenticitet, tilskrivninger, proveniens, skoler, periodisering, kunstkendere og øvret, der holdes sammen af det, Foucault betegner "le signe d'un nom propre", nemlig kunstnernavnet (Foucault, 1969, p. 34). Selv om disse diskurser synes indlysende i dag, er de på forskellige måder blevet formet i tidens løb og bidrager nu til at adskille kunsthistoriens kataloger fra de øvrige ræsonnerede kataloger, så et "catalogue raisonné" uden videre kan defineres som et katalog om hele eller dele af en kunstners oeuvre.

Hans Dam Christensen er professor i kulturformidling ved Sektion for Arkiver, Biblioteker og Museer på Institut for Kommunikation, Københavns Universitet. Hans primære forskningsområder er museologi, visuelle medier og kunsthistoriens historie, og blandt de seneste publikationer er antologierne *Dansk museumsformidling i 400 år: I krydsfeltet oplysning-oplevelse* (2020), som er redigeret sammen med Anette Warring og Lars Bisgaard, og *Museums as cultures of copies: The crafting of authenticity* (2019), som er redigeret sammen med Brita Brenna og Olav Hamran.

SUMMARY

On *catalogues raisonnés* with and without artists

A minor “excavation”

This article puts focus on a number of *catalogues raisonnés* from the 18th and 19th centuries. Today, the *catalogue raisonné* is typically defined as systematic and critical listings of all the known works (or part of them) of a single artist. First, the article presents some catalogues, which often are acknowledged as the “earliest” examples describing the oeuvre of a single artist. Next, the article discusses various *catalogues raisonnés* from the same period, which do not address the works of single artists, in several cases not works of art at all. Inspired by Michel Foucault’s *L’archéologie du savoir* (1969), this minor “excavation” provides more nuances to the art historical discourse about modern *catalogues raisonnés*.

NOTER

- 1 Se <https://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/aat/> (besøgt 28.11.20).
- 2 Se <https://www.catalogueraisonne.org/about> (besøgt 30.10.20).
- 3 Se <https://icra.art/about/catalogue-raisonne/what-is-a-catalogue-raisonne> (besøgt 30.10.20).
- 4 Se https://ifar.org/cr_glossary.php (besøgt 30.10.20).
- 5 Nogle kataloger findes i flere digitale udgaver, der kan indeholde forskelle. I nærværende artikel er der således ikke tale om “originaler”, da katalogerne under artiklens forberedelse kun har været digitalt tilgængelige (for uddybning af problemstilling, se f.eks. Werner, 2015).
- 6 Se f.eks. Smith, 1833, og Smith, 1835.
- 7 Se f.eks. Passavant, 1839, no. 27 og no. 28.
- 8 For grundig gennemgang af Smiths kataloger, se Friedenthal, 2013, og Friedenthal, 2020.

- 9 En version af Gersaints butik kendes fra Antoine Watteaus værk *L'Enseigne de Gersaint* (1720), Schloss Charlottenburg, Berlin.
- 10 Se f.eks. Gersaint, 1751, pp. 321-326.
- 11 Se f.eks. Gersaint, 1751, p. 13.
- 12 Se f.eks. værker af David Terniers, se Gersaint, 1748, no. 400, 424, 440 og 448.

LITTERATUR

- Arnauld, Antoine og Claude Lancelot: *Grammaire générale et raisonnée*, Paris, P. Le Petit, 1660.
- Breitenstein, Niels: "Hans West" in *Kulturminster*, ny række, vol. 1, 1955, p. 100-274.
- Bulckens, Koen: "A brief history of the catalogue raisonné" in Lieneke Nijkamp, Prisca Valkeneers og Koen Bulckens (eds.), *Picturing Ludwig Burchard (1886-1960). A Rubens scholar in art-historiographical perspective*, London, Harvey Miller Publishers, 2015, pp. 103-114.
- Carrère, J.B.F.: *Catalogue raisonné des ouvrages qui ont été publiés sur les eaux minérales en Général et sur celles de la France en particulier*, Paris, Cailleau, 1785 (<https://www.e-rara.ch/zut/content/structure/3453913> – tilgået 5. november 2020).
- de Lemur, M.L.F.M.: *Catalogue raisonné des minéraux du Morbihan, pour faire suite aux catalogues des mollusques et des oiseaux, etc. déjà publiés sous les auspices de la Société Polymathique du Morbihan*, Paris, Vannes, 1883 (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3052190b.image> – tilgået 5. november 2020).
- Daniels, Barry og Jacqueline Razgonnikoff: *Le décor de théâtre à l'époque romantique: Catalogue raisonné des décors de la Comédie Française, 1799-1848*, Paris, Bibliothèque nationale de France, 2003.
- Findlay, Michael: "The Catalogue Raisonné" in Ronald D. Spencer (ed.), *The expert versus the object: Judging fakes and false attributions in the visual arts*, Oxford, Oxford University Press, 2004, pp. 55-62.
- Foucault, Michel: *L'archéologie de savoir*, Paris, Gallimard, 1969.
- Fonsmark, Anne-Birgitte (ed.): *Fransk kunst på Ordrupgaard: ræsonneret katalog over samlingen af malerier, skulpturer, pasteller, tegninger og grafik*, Ordrupgaard/Berlin, Hatje Cantz, 2011.
- Friedenthal, Antoinette: "Defining the œuvre, shaping the catalogue raisonné" in G. Ulrich Grossmann og Petra Krutisch (eds.), *The challenge of the object. 33rd Congress of the International Committee of the History of Art, Nürnberg, 15.-20. July 2012*, Congress proceedings, part 2, 32. Wissenschaftlicher Beiband zum Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums, Nürnberg: Nürnberg : Verlag des Germanischen Nationalmuseums, 2013, pp. 723-727.
- Friedenthal, Antoinette: "John Smith, his *Catalogue Raisonné of the Works of the Most Eminent Dutch, Flemish, and French Painters (1829-1842)* and the 'stigma of PICTURE DEALER'" in *Journal of Art Historiography* 9, December 2013, pp. 1-20.

- Gersaint, Édme-François: *Catalogue raisonné de coquilles, insectes, plantes marine, et autres curiosités naturelles*, Paris, Flahault Prault, 1736 (http://www.europeana.eu/en/item/08711/item_189936?l%5Br%5D=2&l%5Bt%5D=103 – tilgâet 5. november 2020).
- Gersaint Édme-François: *Catalogue d'une collection considérable de curiositez de différents genres dont la vente doit commencer le lundi 2 Décembre 1737, à deux heures après midi, chez Gersaint marchand Pont Notre-Dame*, Paris, Prault, 1737 (<https://bibliotheque-numerique.inha.fr/collection/item/16914-catalogue-d-une-collection-considerable-de-curiosites-de-differents-genres-vente-du-2-decembre-1737?offset=3> – tilgâet 5. november 2020).
- Gersaint, Édme-François: *Catalogue raisonné des diverses curiosités du cabinet de feu M. Quentin de Lorangère, composé de tableaux originaux des meilleurs maîtres de Flandres, d'une très nombreuse collection de desseins & d'estampes de toutes les écoles, de plusieurs atlas & suites de cartes, de quantité de morceaux de topographie & d'un coquillier fait avec choix par E. F. Gersaint*, Paris, J. Barrois, 1744 (<https://bibliotheque-numerique.inha.fr/collection/item/16969-catalogue-raisonne-des-diverses-curiosites-du-cabinet-de-feu-m-quentin-de-lorangere-vente-du-2-mars-1744> – tilgâet 5. november 2020).
- Gersaint, Édme-François: *Catalogue raisonné, des bijoux, porcelaines, bronzes, lacqs, lustres de cristal de roche et de porcelaine Pendules de goût, & autres Meubles curieux ou composés; Tableaux, Desseins, Estampes, Coquilles, & autres Effets de Curiosité, provenans de la Succession de M. ANGRAN, Vicomte de Fonsper-tuis*, Paris, Prault og Barrois, Paris 1748 (<https://bibliotheque-numerique.inha.fr/collection/item/17006-catalogue-raisonne-des-bijoux-porcelaines-bronzes-de-m-angran-vicomte-de-fonsper-tuis-vente-de-decembre-1747-et-du-4-mars-1748?offset=1> – tilgâet 5. november 2020).
- Gersaint, Édme-François: *Catalogue raisonné de toutes les pieces qui forment l'Œuvre de Rembrandt, Composé par feu M. Gersaint, & mis au jour, avec les Augmentations nécessaires, par les Siers Helle & Glomy. Dédié aux Amateurs des beaux Arts*, Paris, Hochereau, 1751 (<https://archive.org/details/touteslespiecesoogers> – tilgâet 5. november 2020).
- Hamilton, Jean: *Playing cards in the Victoria and Albert Museum*, London, H.M. Stationery Office, 1988.
- Helle, P.-C.-A. og Jean-Baptiste Glomy: "Avertissement des editeurs" in Édme-François Gersaint, *Catalogue raisonné de toutes les pieces qui forment l'Œuvre de Rembrandt*, Paris, Hochereau, 1751, pp. v-xx.
- Karlholm, Dan: *Handböckernas konsthistoria: om skapandet av "allmän konsthistoria" i Tyskland under 1800-talet*, Eslöv, B. Östlings bokförl. Symposion, 1996.
- Nordier, Charles: *Bibliographie entomologique, ou, Catalogue raisonné des ouvrages relatifs a l'entomologie et aux insectes: avec des notes critique et l'exposition des methodes*, Paris, Moutardier, 1800 (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt-6k5783282c> – tilgâet 5. november 2020).

- Passavant, Johann David: *Rafael von Urbino und sein Vater Giovanni Santi*, Leipzig, Brockhaus, 1839 (bind 1: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/passavant-1839bd1> og bind 2: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/passavant1839bd2> – tilgâet 5. november 2020).
- Pigage, Nicolas og Chretien de Mechel: *La Galerie Electorale de Dusseldorff ou Catalogue raisonné et figuré de ses Tableaux: dans lequel on donne une connoissance exacte de cette fameuse collection, & de son local, par des descriptions détaillées, & par une suite de 30 Planches, contenant 365 petites Estampes rédigées & gravées d'après ces mêmes Tableaux par Chretien de Michel, Graveur de S.A.S. Monseigneur L'Électeur Palatin & Membre de plusieurs Académies. Ouvrage composé dans un goût nouveau par Nicolas de Pigage de l'Académie de St. Luc à Rome, Associé Correspondant de celle d'Architecture à Paris Premier Architecte Directeur general des Bâtimens & Jardins de S.A.S.É.P.*, Basel, C. de Méchel, 1778 (<http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/urn:urn:nbn:de:hbz:061:1-3930> – tilgâet 5. november 2020).
- Roesler-Friedenthal, Antoinette: “[...] par le peu de bonnefoi, ou l'ignorance de quelques Marchands [...]]: Prolegomena zur Entstehung des catalogue raisonné im Spannungsfeld von Handel und Wissenschaft” in Pascal Griener og Kornelia Imesch (eds.), *Klassizismen und Kosmopolitismus. Program oder Problem? Austausch in Kunst und Kunsttheorie im 18. Jahrhundert*, Zurich, Schweizerisches Institut für Kunstwissenschaft, 2004, pp. 107-124.
- Schellenberg, Renata: “The literary legacy of the Düsseldorfer Gemäldegalerie” in *Journal of the History of Collections*, vol. 31, nr. 1, 2019, pp. 31-40.
- Schouteden, H.: *Catalogues raisonnés de la faune entomologique du Congo*, Bruxelles, Spineux, 1909 (<https://www.biodiversitylibrary.org/item/48779#page/7/mode/1up> – tilgâet 5. november 2020).
- John Smith: *A Catalogue Raisonné of the Works of the Most Eminent Dutch, Flemish and French Painters In which is included a short biographical Notice of the Artist, with a copious Description of their principal Pictures; a Statement of the Prices at which such Pictures have been sold at public Sales on the Continent and in England; a Reference to the Galleries and private Collections in which a large Portion is present; and the Names of the Artists by whom they have been engraved; to which is added a brief Notice of the Scholars & Imitators of the great Masters of the above Schools*, Vol. 4, London, Smith and Son, 1833 (<https://download.digitale-sammlungen.de/pdf/16040472228888bsb10222467.pdf> – tilgâet 5. november 2020).
- John Smith: *A Catalogue Raisonné of the Works of the Most Eminent Dutch, Flemish and French Painters In which is included a short biographical Notice of the Artist, with a copious Description of their principal Pictures; a Statement of the Prices at which such Pictures have been sold at public Sales on the Continent and in England; a Reference to the Galleries and private Collections in which a large Portion is present; and the Names of the Artists by whom they have*

been engraved; to which is added a brief Notice of the Scholars & Imitators of the great Masters of the above Schools, Vol. 6, London, Smith and Son, 1835 (<https://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10222467.html> – tilgået 5. november 2020).

Svenningsen Jesper: “Publicly accessible art collections in Copenhagen during the Napoleonic era” in *Journal of the History of Collections*, vol. 27, nr. 2, 2015, pp. 199-210.

Vasari, Giorgio: *Lives Of The Most Eminent Painters, Sculptors, And Architects*, Vol. 1, London, Henry G. Bohn, 1850.

Voet, J.E.: *Catalogue raisonné ou systématique du genre des Insectes qu'on appelle Coléoptères*, Haag, 1766.

Weinrich, N.H.: *Udførlig raisoneret Fortegnelse over en Samling Malerier i Kiøbenhavn, tilhørende Greve J.G. Moltke*, København, Thiele, 1818 (<https://www.nb.no/nbsok/nb/a8ac41ec56c43405de2e50c2b5bbc57d?lang=no#0> – tilgået 29. oktober 2020).

Werner, Sarah: “When is a source not a source”, conference paper from *Stanford Primary Source Symposium: The Phenomenology of the Source*, November 14, 2015 (<http://dx.doi.org/10.17613/M6PG6F> – tilgået 5. november 2020)

West, Hans: *Raisoneret Catalog over Consul West's Samling af malerier med Indledning samt Liste over Haandtegninger, Figurer, Kobberstik og trykte Værker Samlingen tilhørende*, København, Andreas Seidelin, 1807 (<http://kunstbib.dk/samlinger/udstillingskataloger/samlingen/000079266> – tilgået 5. november 2020).

HJEMMESIDER

Art & Architecture Thesaurus Online:

<https://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/aat/>
(tilgået 5. november 2020)

Catalogue Raisonné Scholars Association:

<https://www.catalogueraisonne.org>
(tilgået 5. november 2020)

Dictionnaire de l'Académie française:

<https://www.dictionnaire-academie.fr/>
(tilgået 5. november 2020)

International Catalogue raisonné Association:

<https://icra.art/about/catalogue-raisonne/>
(tilgået 5. november)

International Foundation for Art Research:

<https://ifar.org>
(tilgået 5. november 2020)

